

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:01

ARKEOLOGISK FÖRUNDRSÖKNING

Schaktningsövervakning i Nybergets hytta

RAÄ 126:1, Fastigheten Nyberget 1:4, Lekebergs kommun,
Linde socken, Västmanland, Örebro län

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:01
ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

Schaktningsövervakning i Nybergets hytta

RAÄ 126:1, Fastigheten Nyberget 1:4, Lekebergs kommun,
Linde socken, Västmanland, Örebro län

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:01

Författare Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Kopparmalm och slaggsten
som påträffades i lager A202.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod och genomförande.....	7
Resultat	9
Potential.....	10
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	10
Referenser	12
Administrativa uppgifter	13
Bilagor.....	14
Bilaga 1. Schakttabell	
Bilaga 2. Anläggningstabell	

Schaktningsövervakning i Nybergets hytta

Figur 1. Karta över trakten kring Nyberget med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en röd cirkel.

Sammanfattning

Arkeologgruppen i Örebro AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk förundersökning inom del av fornlämning Linde 126:1. Eon Elnät AB skulle ersätta en luftledning med markkabel inom bland annat fastigheten Nyberget 1:4 varvid fornlämning i form av ett hyttområde kom att beröras.

Vid den arkeologiska förundersökningen påträffades tre kol-lager som kunde knytas till hyttans verksamhet. Rikliga mängder med malm- och slaggsten påträffades i lagren. Ett lager innehöll ingen malmsten varför det tolkades utgöra stybbjord, som indikerar att kolhuset legat i närheten. Detta lager sträckte sig utanför den befintliga avgränsningen av Linde 126:1 varför det kan antas att fornlämningens utbredning är större åt nordöst.

Inledning

Den arkeologiska undersökningen som utfördes i Linde 126:1 för- anleddes av att Eon Elnät AB skulle riva en luftledning i Nyberget för att ersätta den med en markkabel. Årliga stormar ledde ofta till ned- blåsta träd och elavbrott vilket varit lokalbefolkningen till förtret. Markarbetet kom att beröra hyttområdet Linde 126:1 inom fastig- heten Nyberget 1:4.

Länsstyrelsen i Örebro län gav Arkeologgruppen i Örebro AB i uppdrag att utföra en arkeologisk schaktningsövervakning i samband med markarbetet inom Linde 126:1.

Bakgrund och kulturmiljö

Nyberget utgörs av ett antal bergsmansgårdar som ligger cirka 10 kilo- meter nordväst om Storå och nås via smala och dåliga grusvägar, genom mörk granskog och förbi spegelblanka skogssjöar. Läget är perifert, men ändå väl valt. Gårdarna är belägna vid en bäck som rinner mellan de två sjöarna Dammsjön och Gränssjön. Namnet Dammsjön kommer av att man i äldre tid reglerat vattentillförseln till bäcken som försett hyttan med vattenkraft.

Det äldsta skriftliga belägget på att en hytta existerat vid Nyberget härrör från år 1539, då hyttan drevs av tre kronobergsgårdar (Fornsök). Byn Nyberget nämns dock redan år 1490. Hyttan består idag av en hyttruin med bland annat rester efter en pipugnsvägg samt utspridda slaggförekomster. Området är 150x70–90 meter stort och ligger i öst-västlig riktning. År 1809 lades verksamheten vid hyttan ned. En kombination av brist på ved, liten vattentillgång, ett perifert läge med långa transportleder för malmen gjorde att verk- samheten inte lönade sig.

Närområdets fornminnesbild är gles och utmärker sig framför allt av lämningar från historisk tid, särskilt lämningar som rör gruvsdrift (se Linde 421:1, 574:1, 575).

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan som visar fornminnesbilden vid Nyberget samt det aktuella undersökningsområdet markerat med en röd linje. Skala 1:10 000.

Idag är hyttan en vacker plats med ett flertal äldre boningshus, fäbodan och visthus, från 1700-talet och framåt. Platsen ger en god bild av hur en miljö med bergsmansgårdar såg ut. Nyberget är även en del av "Bergslagsleden", en turistled på 28 mil genom järnbruksbygd som löper från Stenkällergården i Tiveden, till Kloten i Kopparberg.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges, genom att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning.

Underlaget innefattar:

- eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder
- eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder
- eventuellt fyndinnehåll, vilket ska inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder.
- en bedömning av fornlämningens bevarandegrad på aktuell plats
- rumslig avgränsning av fornlämningen inom exploateringsområdet
- en bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas vid förundersökningen.

Vidare skulle förundersökningen klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen. Som underlag för detta skulle en bedömning göras av fornlämningens vetenskapliga kunskapsvärde, det vill säga en bedömning av i vilken utsträckning som en arkeologisk undersökning av aktuell del av fornlämningen skulle kunna bidra med ny och meningsfull arkeologisk kunskap.

Metod och genomförande

Arbetet utfördes under en arbetsdag den 20:e oktober 2014. Undersökningen utfördes som en schaktningsövervakning vilket innebar att en grävmaskin skiktvis banade av den sträcka som entreprenören behövde frilägga för att kunna utföra sitt markarbete. Då anläggningar eller lager påträffades mättes de in med RTK-GPS samt dokumenterades både skriftligt och med bild. En profilritning gjordes över schaktets anläggningar. Även schaktet mättes in digitalt och beskrevs.

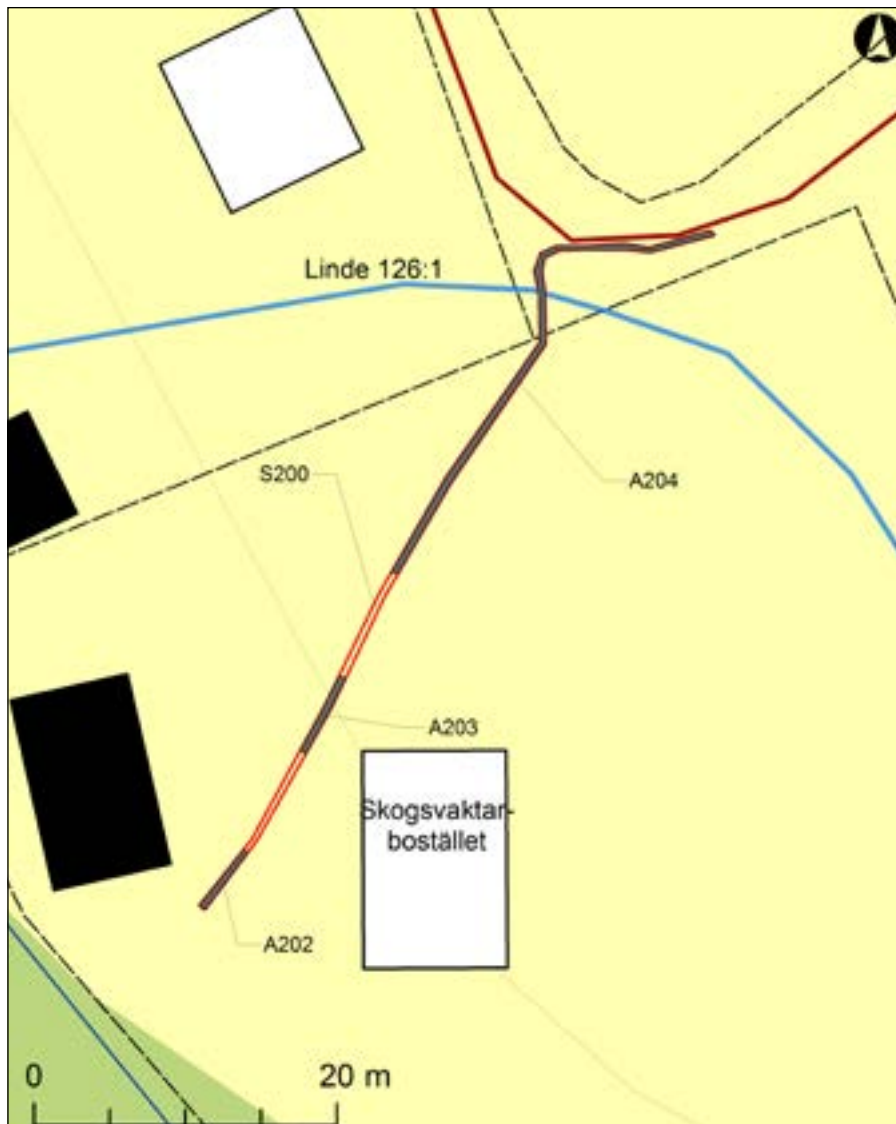

Figur 3. Schakt 200 genom fastigheten Nyberg 1:4. I schaktet syns de tre kol-lagren tydligt mot den ljusa moränen. Lager 204 i förgrunden och lager 202 vid elstolpen. Foto av Johnny Rönngren.

Resultat

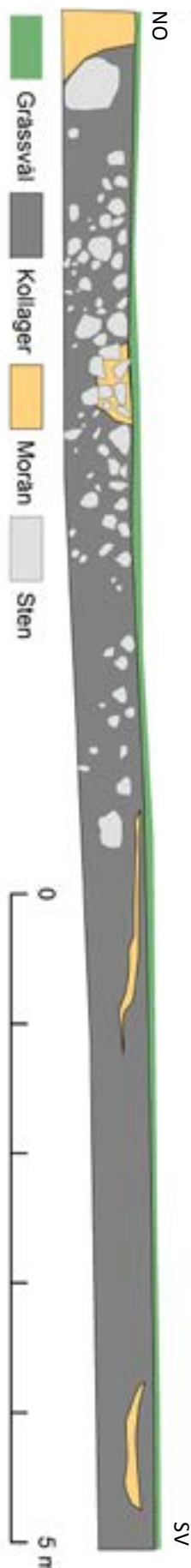
Schaktet som grävdes i nordöstlig riktning var 60 meter långt, 0,4 meter brett och 0,4 meter djupt. Ytan som grävdes utgjordes av en plan gräsmatta till det så kallade "skogsvaktarbostället" som huset på tomten kallas.

Den arkeologiska undersökningen resulterade i att tre kollager påträffades direkt under grässvålen. Lager A202 och A203 var lika till sin karaktär med en fet kolinblandad svart jord med varierande inslag av malm- och slaggstycken. Särskilt i norra halvan av lager A202 påträffades rikligt med stenmaterial som låg löst packad. Även lager A203 innehöll mycket rikligt med löst packad slagg- och malmsten. Bland malmstenarna påträffades både tung järnmalm och glänsande kopparmalm. Slaggen var framförallt gråsvart och grönfärgad.

Figur 4: Schaktplan över resultatet i Nyberget. Schakten markeras med rött, och kollager markeras med grå yta. Blå linje markerar utbredning av Linde 126:1. Skala 1:500.

Figur 5: Profilering över lager 202. Skala 1:50.

Lager 204 utgjordes av stybbjord, det vill säga kol- och koldammsblandad jord som kommit från kolhuset. Det innehöll ingen slagg- eller malmsten, vilket ytterligare talar för att lagret härrör från en annan aktivitet. Lagret kunde inte begränsas i norr och det föreligger en möjlighet att det sträcker sig ytterligare i nordlig och östlig riktning. Hyttområdet kan därmed antas vara större än vad som nu är gällande enligt begränsningen på Forsök. Området i norr och öster är inte heller bebyggda, varför det finns en möjlighet att anläggningar som härrör från hyttans bruksperiod kan finnas i detta obebyggda område.

Inga fynd påträffades vilka kunde ge lagren en närmare datering.

Potential

I framtiden bör man ge akt på att fornlämningen Linde 126:1 kan vara större åt nordöst där resterna efter ett kolhus kan finnas. Området här är obebyggt och utgörs av hagmark, vilket kan innebära att det föreligger en möjlighet att äldre anläggningar finns bevarade. Om fler byggnader kan identifieras kan en klarare bild framträda över hur Nybergets hytta har sett ut i äldre tider vad gäller placeringen av hyttans byggnader. Hyttan ingår även i en turistled varför det även kan finnas ett intresse från turistnäringens håll att synliggöra hyttan.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningssyftet var att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning.

Detta kan sammanfattas enligt följande punkter:

- eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder
- eventuell förekomst av anläggningar och en bedömning av deras typ, antal och ålder
- bedömning av eventuellt fyndinnehåll, deras typ, antal och ålder.
- bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de eventuella kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas på platsen.

De frågor som ställdes inför undersökningen har besvarats och inga avvikelser från undersökningsplanen har gjorts. I den mån det har varit möjligt har utbredningen av kulturlager fastställts och deras ålder och karaktär har bestämts. Även en tolkning avseende vad som ligger bakom kulturlagrens tillkomst har gjorts i den mån som detta har varit möjligt.

Undersökningen resulterade i att tre lager av enkel karaktär påträffades. Vidare visade undersökningen att fornlämningen Linde 126:1 troligen kan anses vara större åt öster och nordöst där ett kraftigt lager stybbjord, troligen från hyttans kolhus hittades.

Referenser

Otryckta källor

Elektroniska Källor

Fornsök, <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

2015-01-02

Administrativa uppgifter

Landskap: Västmanland
Län: Örebro län
Kommun: Lindesbergs kommun
Socken: Linde socken
Fastighet: Nyberget 1:4

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2014_44
Länsstyrelsens diarienummer: 431-4943-2014
Projektnr: 2014_44
Fornlämningsnr: Linde 126:1

Projektledning:
Johnny Rönngren

Personal:
Johnny Rönngren

Undersökningstid: 2014-10-20

Exploateringsyta: —

Undersökt yta: 24 m², 60 löpmeter

Läge: Ekonomiska kartan, blad 11F 5a

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Storlek	Djup	Beskrivning
200	60x0,4	0,4	Schakten innehöll tre kollager, där lager 202, 203 innehöll kol, slagg, malmsten, grus och fet jord. Lager 204 innehöll endast fet kol- och koldammsblandad jord. Båda lagren påträffades direkt under grässvålen. I övrigt utgjordes marken av en ljus stenbunden orange morän.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Storlek	Djup	Beskrivning
202	Kol-lager	10x0,4	>0,35	Påträffades direkt under grässvål. Fet svart kolinblandad jord. Lagret är heterogent med skilda koncentrationer av malm- och slaggsten.
203	Kol-lager	8x0,4	>0,35	Påträffades direkt under grässvål. Fet svart kolinblandad jord. Lagret är rikt på slaggsten.
204	Stybbjord	34x0,4	0,2	Påträffades direkt under grässvål. Kol- och koldammblandad jord. Färgen på lagret gråsvart, men svart i nedre delen av lagret. Botten av lagret utgörs av en 0,05 meter tjock lins med ljus aska som ligger på moränen.

